

UN INEL DE TÂMPLĂ DIN AUR DE LA FOENI, JUD. TIMIȘ (SEC. XI-XII)

Alexandru Szentmiklosi

Hotarul localității Foeni, amplasat în sud-vestul Banatului românesc, s-a dovedit - în urma numeroaselor cercetări de teren - a fi deosebit de bogat în așezări și necropole, a căror încadrare cronologică se situează între secolele IX-XIII¹. Începând din anul 1991, atât în cimitirul ortodox al comunei cât și în alte puncte din hotar au început o serie de investigații arheologice, dintre care unele mai continuă și astăzi².

Prima atestare documentară cunoscută a acestei localități ar fi actul emis la 23 iunie 1289³ (sau 24 iunie, în jurul zilei de Sf. Ivan⁴) cu ocazia convocării de către Ladislau IV (1272-1290) a unei “adunări a țării” la “Fuen”, localitate pe care unii au identificat-o ca fiind Foeniul de astăzi⁵, câtă vreme alții o caută în vestul Ungariei, în comitatul Fejér⁶.

Cu ocazia diverselor lucrări în cadrul gospodăriei proprii, Ion Magheț a descoperit mai multe schelete, a căror orientare - după spusele sale - era E-V⁷. Pe baza informațiilor primite de la descoperitor, în timpul construirii unei cocini au fost răvășite trei morminte, singurul inventar păstrat fiind un inel de tâmplă din aur cu capătul terminat în “S”. În vara anului 1997, piesa a fost donată de către descoperitor Muzeului Banatului din Timișoara⁸.

Inelul de tâmplă (nr.inv. 146; Pl. I/a) a fost confecționat dintr-o bucată de sârmă de aur și are bucla în formă de “S”, decorată cu nervuri longitudinale. Podoaba are următoarele dimensiuni: **diametrele** = 1,7 x 1,6 cm., **grosimea sârmei** = 0,1 cm., **lățimea buclei aplatizate** = 0,4 cm. Are o **greutate** de 1,19 gr., calitatea aurului fiind mai slabă (750 ‰).

Considerat a fi o podoabă caracteristică culturii Bjelo Brdo⁹, originea acestui tip de podoabă pare să fie inelul de tâmplă cu capătul terminat în “S” repetat de mai multe ori¹⁰, de care se leagă atât prin formă cât și prin spațiul de răspândire (în zona lacului Balaton, pe cursul Dunării mijlocii și a Moravei, și în zona Pragăi)¹¹. Momentul apariției acestui tip de podoabă se situează în ultima treime a secolului X¹². Între cauzele care au determinat apariția acestui tip de inel, amintesc nu numai transformările pe care le suferă societatea medievală timpurie și preferința pentru portul părului în codițe¹³, ci și reducerea numărului

de ateliere care satisfăceau cerințele “pieții”. Vechile tipuri de podoabe pretindeau mai multă migală, și în consecință, meșteri experimentați. Noul tip de podoabă necesita mai puțină materie primă, mai puține cunoștințe tehnice și avea aceeași funcționalitate ca și podoabele din perioada anterioară. Printre variantele nou apărute s-a impus inelul de tâmplă cu capătul terminat în “S”, practic și ușor de confecționat¹⁴.

Locul de apariție a acestui tip de podoabă a suscitat numeroase polemici între istoriografia maghiară și cea slovacă de la sfârșitul secolului XIX - începutul secolului XX, problema fiind în discuție și astăzi. Suprapunând distribuția pe harta a toponimelor de origine slavă (ce predomină în N.V. Ungariei) cu cea a descoperirilor de inele de tâmplă cu capătul terminat în “S”, Kralovánszky A. constată concentrarea acestui tip de podoabă în regiunea cuprinsă între râurile Mureș, Tisa, Criș¹⁵. Apariția lor în bazinul carpatic, iar mai apoi și în Slovacia și Cehia¹⁶, s-ar putea explica și prin prisma legăturilor politice între aceste regiuni¹⁷. În opinia lui Mesterházy K., această hartă este greșită din punct de vedere statistic, deoarece Kralovánszky A. nu indică separat descoperirile ce se datează în secolele X, XI și XII, de unde și interpretările eronate privind direcția de răspândire a acestui tip de podoabă. Analizând, la rândul-i, descoperirile de inele de tâmplă cu capătul terminat în “S”, Mesterházy K. consideră că răspândirea acestor podoabe pe cuprinsul bazinului carpatic nu se petrece concomitent. Cel mai devreme ele apar în zona Cehiei și Moraviei (mai probabil în Cehia), răspândindu-se ulterior în Transdanubia și, ceva mai târziu, în SE Pannoniei¹⁸.

Între cauzele răspândirii rapide a inelelor de tâmplă cu capătul terminat în “S” amintesc simplitatea lor, precum și prețul scăzut al materiei prime din care sunt fabricate (fapt ce permite adoptarea lor și de către pături mai sărace ale populației), tehnica simplă de fabricare, posibilitatea ca însăși negustorul să fabrice „ad-hoc” aceste podoabe, și - nu în ultimul rând - moda de a purta părul¹⁹. Ipoteza lui Török Gy., care consideră că răspândirea acestei podoabe se datorează și transformărilor sociale din timpul regelui Géza I (1074-1077)²⁰, nu este împărtășită de Szöke B. Miklós și Vándor L., aceștia fiind de părere că purtarea inelelor de tâmplă nu exclude portul codițelor, ba dimpotrivă, o dată cusute pe piele sau panglici textile, piesele puteau fi, în continuare, împletite în păr. În plus, numărul mare de exemplare din argint indică faptul că aceste inele de tâmplă nu erau utilizate doar de păturile sărace ale populației²¹.

Atribuirea acestui tip de podoabă populațiilor slave (teorie contestată de o parte a specialiștilor maghiari de la începutul secolului²²) continuă să fie o problemă care suscită interpretări diferite²³. Indiferent dacă inelele de tâmplă cu capătul terminat în „S” au apărut în mediu slav sau maghiar, meritul lui Kralovánszky A. constă în faptul că a demonstrat că în a doua treime a secolului XI acest tip de podoabă nu mai definește o etnie²⁴, fapt subliniat ulterior și de alți cercetători²⁵.

Inelul de tâmplă cu capătul terminat în „S” a fost confecționat atât din bronz cât și din alte metale (cu dimensiuni în jur de 2 cm) și a rămas neschimbat până în ultima pătrime a secolului X, când se constată începuturile aplatizării buclei²⁶ (așa numitul tip „Nyitra”²⁷). Apariția nervurilor longitudinale de pe bucla inelului se poate plasa în a doua jumătate a secolului XI²⁸ și, tot la acea dată, își fac apariția inelele de tâmplă cu ambele capete terminate în „S” (variante „cehă”). Nervurile longitudinale de pe buclă măresc rezistența inelului și le sporesc frumusețea. Lumina care cade pe aceste nervuri longitudinale se răsfrânge și, astfel reflectată, nu mai provine dintr-un singur punct, valorificând întreaga arie nervurată a buclei²⁹.

Din punct de vedere tehnic, confecționarea acestor inele nu ridică probleme foarte mari. Ea începea prin lățirea buclei și prin ciocănirea nervurilor longitudinale, dispuse pe partea frontală a unei jumătăți din buclă, precum și pe partea dorsală a celeilalte jumătăți. Ulterior, inelul era curbat cu ajutorul unor ciocane (de lemn ?) și a unei unelte cu tăiș tocit, care era mișcată treptat, pentru a se obține forma circulară, tipică acestor podoabe³⁰.

În ceea ce privește modul în care erau purtate aceste podoabe, părerile sunt împărțite³¹. Kralovánszky A. crede că ele erau prinse de păr sau de panglici, fie în zona tâmplei, fie la capătul codițelor, și că bucla în formă de “S” avea rolul de a agăța panglica³². Această ipoteză este contestată de Szőke B. Miklós și Vándor L., care - pe baza numeroaselor resturi de piele descoperite în cimitirele medievale timpurii din Ungaria, Polonia și Germania - apreciază că inelele de tâmplă erau înșirate pe panglici sau bentițe de piele³³. Szőke B. nu exclude posibilitatea ca acest tip de podoabă să fi fost utilizată atât ca cercel cât și ca inel pe deget³⁴. Cum toate aceste piese au aparut în morminte, în zona capului, ipoteza utilizării sale ca inel de deget trebuie abandonată (cel puțin pentru acest stadiu al cercetării). Referindu-se la necropolele în care aceste inele de tâmplă au apărut în unul sau două exemplare, S. Dumitrașcu analizează contextele arheologice în care ele apar și consideră că au fost utilizate la prinderea părului la spate³⁵.

Inelul de tâmplă cu capătul terminat în „S” a fost la modă până în secolul XIII³⁶, perioadă în care a fost confecționat din diferite metale: cupru, bronz, cositor, plumb și aliaje cu plumb, argint, bronz aurit și chiar din aur³⁷. Exemplarele din argint și apoi din aur apar începând din secolul XI³⁸.

În Banat, podoaba este bine reprezentată prin descoperirile de la Banatsko Arandjelovo (Pl. I/b, nr.1)³⁹, Bodrogu Vechi (Pl. I/b, nr.2)⁴⁰, Crna Bara (Pl. I/b, nr.3)⁴¹, Cuptoare-„Sfogeia” (Pl. I/b, nr.4)⁴², Deszk-D (Pl. I/b, nr.5)⁴³, Deta (Pl. I/b, nr.6)⁴⁴, Dupljaja Grad (Pl. I/b, nr.7)⁴⁵, Felnac (Pl. I/b, nr.8)⁴⁶, Gornea-„Căunița de Sus” (Pl. I/b, nr.10)⁴⁷, Hodoni-„Pocioroane” (Pl. I/b, nr.11)⁴⁸, Ilidia-„Cetate” și „Funii” (Pl. I/b, nr.12)⁴⁹, Kiszombor-B și C (Pl. I/b, nr.13)⁵⁰, Klárafalva-B (Pl. I/b, nr.14)⁵¹, Kovin⁵², Kübekháza (Pl. I/b, nr.15)⁵³, Majdan

(Pl. I/b, nr.16)⁵⁴, Mokrin (Pl. I/b, nr.17)⁵⁵, Šopotu Vechi-„Márvilá” (Pl. I/b, nr.18)⁵⁶, Taraš-„Selišta” (Pl. I/b, nr.19)⁵⁷, Tomnatec-„Téglagyár” (Pl. I/b, nr.20)⁵⁸ și Vojlovica-„Heminska industria” (Pl. I/b, nr.21)⁵⁹.

Inelul de tâmplă de la Foeni are bune analogii atât printre exemplarele din bronz de la Morești-„Citfalău”⁶⁰, Streisângiorgiu⁶¹ și Felnac, cât și printre cele de argint găsite în necropola de la Szárász-„Szlavónia-Dülő”⁶² Szegvár-„Oromdülő”⁶³. Deși inelele de tâmplă cu capătul terminat în “S” din aur sunt mai rare⁶⁴, printre exemplarele care se aseamănă cu cel de la Foeni putem enumera pe cele de la Deszk-D, Esztergom-Kovács⁶⁵, Kács⁶⁶, Nyáregyháza-Pótharasztpusztá⁶⁷, Ópusztaszer⁶⁸, Sashartyán-Aranygödör⁶⁹, Tiszaórvény-Templomdomb⁷⁰, Nagykamarás-Bánkút⁷¹, Koroncó-Pusztatemető⁷² și Békés-Povádzug⁷³, în Ungaria, iar în Iugoslavia, pe cele de la Dupljaja Grad, Novi Banovci⁷⁴ și Majdan.

Raritatea inelelor de tâmplă din aur mă determină să consider că aceste podoabe erau purtate de cei din pătura avută a societății⁷⁵. Din păcate, informațiile privind contextul descoperirii acestui inel sunt sumare; în consecință, nu pot decât să încadrez tipologic exemplarul de la Foeni și să propun datarea lui la sfârșitul secolului XI- începutul secolului XII.

Cercetările arheologice care au loc la Foeni-„Cimitirul ortodox” sub conducerea lui Fl. Drașovean au relevat existența unui șanț de apărare adânc de 3 m. și lat la gură de 7 m., dublat spre est de o palisadă. În umplutura acestuia s-au aflat materiale ceramice care datează din secolele XII-XIII⁷⁶. Cercetarea sistematică a necropolei medievale timpurii, precum și precizarea limitelor ei cronologice, vor aduce noi lămuriri privind legătura dintre aceasta și șanțul de apărare amintit.

26 octombrie 1999.

NOTE

¹ Dintre aceste cercetări de teren se cuvine să menționăm pe cele efectuate de Al. Borza, în anii celui de-al doilea război mondial, M. Moga, între 1950-1960, Fl. Medeț, între 1968-1980, P. Rogozea, în 1974 și Fl. Drașovean, 1988-1998. Informații amabile, Fl. Medeț și P. Rogozea cărora le mulțumim și pe această cale.

² Aceste cercetări complexe se desfășoară sub conducerea lui Fl. Drașovean.

³ Katona, S., 1782, 994; Szentpétery, I., 1961, 403.

⁴ Pauler, Gy., 1899, 404; Györfy G., 1987, 385.

⁵ Bárány, A., 1845, 18; Böhn, L., 1867, 111-112; Preyer, J.N., 1995, 152 (notă); Borovszky, S., 1911, 47, 346 (Reiszig, E.); Csánky, D., 1894, 37; Grădinaru, E., Stoia-Udrea, I., 1936, 34-35 (relatarea evenimentelor este inexactă); Suciu, C., 1967, 247.

⁶ Pauler, Gy., 1899, 320, 404; Magyarország történeti kronolog., 1981, 180; Kristó, Gy., 1993, 269; Kristó, Gy., 1994, 38; Zsoldos, A., 1997, 143.

⁷ Împreună cu colegul Dan Ciobotaru, la sfârșitul lunii octombrie, 1995, am efectuat un

sondaj arheologic care a relevat intensa utilizare a acestei necropole.

⁸ Mulțumim și pe această cale domnului I. Magheț.

⁹ Văna, Z., 1954, 78, 99; Giesler, J., 1981, 104; Dumitrașcu, S., 1983, 58-59; Popa, R., 1988, 62-63.

¹⁰ Kralovánszky, A., 1957, 175-178; Szőke, B., 1962, 86; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 54; despre datarea acestui inel, vezi Čilinská, Z., 1975, 65 și 77.

¹¹ Kralovánszky, A., 1957, 175-178.

¹² Popescu, D., 1956, 149 (cu bibliografia); Kralovánszky, A., 1956, 211-212; Kralovánszky, A., 1957, 183; Szabó, B., 1962, 87; Mesterházy, K., 1965, 95; Popescu, M.M., 1970, 17-18; Bach H., Dušek, S., 1971, 23; Pîrvulescu, D., 1979, 225; Szabó, J. Győző, 1980, 69; Bende, L., Lőrinczy, G., 1977, 229-230; Ercegović-Pavlović, S., 1980, 47-48; Gömöri, J., 1984, 99; Szőke B. Miklós, Vándor L., 1987, 54;

¹³ Szőke B. Miklós, Vándor L., 1987, 55;

¹⁴ Kralovánszky, A., 1957, 180.

¹⁵ Kralovánszky, A., 1956, 211.

¹⁶ Szabó B., 1962, 88.

¹⁷ Kralovánszky, A., 1957, 18

¹⁸ Mesterházy, K., 1965, 96, 106-107.

¹⁹ Mesterházy, K., 1965, 105-106; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 56 (cu bibliografia).

²⁰ Török, Gy., 1962, 116-117, autorul consideră că aservirea unei părți a populației determină pierderea privilegiului de a mai purta codițe. În urma acestui lucru se pierde și dreptul de a purta podoabele tradiționale.

²¹ Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 55.

²² Lissauer, A., 1891, 333, 336; Kárász, L., 1896, 232; Réthy, L., 1898, 130; Richthofen, B., 1923, 140; Kralovánszky, A., 1956, 206 (cu bibliografia); Szőke, B., 1962, 88.

²³ Bach H., Dušek, S., 1971, 29 (cu bibliografia); Ercegović-Pavlović, S., 1980, 47; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 56 (cu bibliografia).

²⁴ Kralovánszky, A., 1956, 206; Kralovánszky, A., 1957, 175.

²⁵ Mesterházy, K., 1965, 106; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 54; Popa, R., 1988, 64, nota 97; Teicu, D., 1993, 243; Drașovean, Fl., Teicu, D., Muntean, M., 1996, 39.

²⁶ Szőke B., 1962, 88; Popescu, M.M., 1970, 17-18; Pîrvulescu, D., 1979, 225; Szabó, J. Győző, 1980, 69; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 56-57.

²⁷ Čaplovič, P., 1954, 30, 33.

²⁸ Mesterházy, K., 1965, 104; Szőke, B., 1962, 89; Popescu, M.M., 1970, 17; Pîrvulescu, D., 1979, 225; Szabó, J. Győző, 1980, 69; Mesterházy, K., 1983, 143; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 51, 56; Bende, L., Lőrinczy, G., 1997, 237, nota 43, autorii consideră că această variantă apare prin anii '70 ai secolului XI.

²⁹ Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 57.

³⁰ Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 59.

³¹ Kralovánszky, A., 1957, 178; Szőke, B., 1962, 89; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 55, 57-58.

³² Kralovánszky, A., 1957, 178.

³³ Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 57.

³⁴ Szőke, B., 1962, 89.

³⁵ Dumitrașcu, D., 1983, 51.

³⁶ Ercegović-Pavlović, S., 1980, 47-48; Mesterházy, K., 1983, 143.

³⁷ Mesterházy, K., 1983, 143; Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987, 59.

³⁸ Mesterházy, K., 1983, 147.

³⁹ Reizner, J., 1898, 190-192; Tömörkény, I., 1904, 266, 268-269, fig. B/4-5, D/11-13, 16, E/3; Stanoiev, N., 1989, 14-19, nr. 2 (cu bibliografia); Bálint, Cs., 1991, 245, nr. 198; Teicu, D., Lazarovici, Gh., 1996, 88; Bejan, A., Mare, M., 1998, 326.

⁴⁰ Mărghitan, L., 1985, 23; Bejan, A., Mare, M., 1994, 325; Bejan, A., 1995, 135-136; în urma lucrărilor de îndiguire și regularizare, localitatea se află astăzi în dreapta Mureșului.

⁴¹ Stanoiev, N., 1989, 129-130, nr. 43; Bejan, A., Mare, M., 1998, 327.

⁴² Uzum, I., 1987, 294, 295, fig. 3/a; Teicu, D., 1993, 232; Bejan, A., 1995, 137; Teicu, D., Lazarovici, Gh., 1996, 88; Teicu, D., 1998, 125-126, nr. 3, 133-134.

- ⁴³ Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., 1962, 31, pct. 222, Pl.1/3; Mesterházy, K., 1965, 99; Mesterházy, K., 1983, 143, 151, Pl. 1/3; Bálint, Cs., 1991, 218, nr. 56; Bejan, A., Mare, M., 1998, 327.
- ⁴⁴ Kárász, L., 1896, 226, 232; Bálint, Cs., 1991, 218, nr. 59, Pl. IIb, 14, 16-18; Bejan, A., Mare, M., 1998, 328; Teicu, D., 1998, 126, nr. 5.
- ⁴⁵ Barački, S., 1991, 32, 52, Pl. XII/7.
- ⁴⁶ Colecția Muzeului Județean Arad, nr. inv. 1578 (informație Mare, M., căruia îi mulțumim pentru amabilitate).
- ⁴⁷ Uzum, I., 1981, 184, 186-187, 208, fig.13; Teicu, D., 1993, 236; Bejan, A., 1995, 138; Drașovean, Fl., Teicu, D., Muntean, M., 1996, 38; Teicu, D., Lazarovici, Gh., 1996, 88; Teicu, D., 1998, 126-127, nr. 7, 134, 154, fig. 36, 155, fig. 37.
- ⁴⁸ Bejan, A., Moga, M., 1979, 159, 164, fig. 4/9-11; Bejan, A., 1995, 117-119, fig. IX A-B; Drașovean, Fl., Teicu, D., Muntean, M., 1996, 38, 132, Pl. LIV (M.2), 133, Pl. LV (M.4), 139, Pl. LXI A/6 (M.14); Bejan, A., Mare, M., 1998, 328.
- ⁴⁹ Teicu, D., 1993, 237, 143; Bejan, A., 1995, 139; Teicu, D., 1998, 127, nr. 8, 133-134.
- ⁵⁰ Bálint, Cs., 1991, 234-236, nr. 134, 135, Pl. LXI a. 1-9, 13, 16 (Kiszombor-B), 10 (Kiszombor-C); Bejan, A., Mare, M., 1998, 329.
- ⁵¹ Bálint, Cs., 1991, 236, nr.140; Bejan, A., Mare, M., 1998, 329.
- ⁵² Teicu, D., 1998, 126, nr. 4 (cu bibliografia).
- ⁵³ Bálint, Cs., 1991, 238, nr.152; Bejan, A., Mare, M., 1998, 329.
- ⁵⁴ Reizner, I., 1895, 381; Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., 1962, 52, pct. 590; Mesterházy, K., 1965, 100; Mesterházy, K., 1983, 144; Stanojev, N., 1989, 57, fig. 296; Bálint, Cs., 1991, 238, nr.155, 235, Pl. LXI.b.9; Bejan, A., Mare, M., 1998, 329.
- ⁵⁵ Stanojev, N., 1989, 58.
- ⁵⁶ Teicu, D., 1993, 240; Bejan, A., 1995, 141; Teicu, D., 1998, 128, nr. 13, 134.
- ⁵⁷ Nadj, Š., 1952, 160-161, fig. 1; Bálint, Cs., 1991, 260, nr.310; Bejan, A., Mare, M., 1998, 332.
- ⁵⁸ Kuhn, L., 1911, 183; Bálint, Cs., 1991, 242, nr.186; Bejan, A., Mare, M., 1998, 332.
- ⁵⁹ Bálint, Cs., 1991, 222, nr. 88 a., fig. 27; Bejan, A., Mare, M., 1998, 332.
- ⁶⁰ Horedt, K., 1958, 57-58; Zrinyi, A., 1976, 142-143, Pl. LXXXIII/a.
- ⁶¹ Popa, R., 1988, 65, fig. 13/6, 12-13.
- ⁶² Kiss A., 1983, 282, 285, 286, Pl. 152/1,3 și 287, Pl. 153/2.
- ⁶³ Bende L., Lőrinczy G., 1997, 203, 205, 207, 217, 218, 219, 229-230, 237 (nota 42), 247 (Pl. 2/11), 250 (Pl. 5/5,9), 254 (Pl. 9/1-2), 265 (Pl. 20/9), 266 (Pl. 21/8), 267 (Pl. 22/3).
- ⁶⁴ Trogmayer, O., 1962, 14, 22, 30, Pl. II/10-11, IX/6-7, XI/23-24; Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., 1962, 31, 45, 50, 52; Mesterházy, K., 1965, 98-100; Végh Katalin, K., 1970, 88, 107, Pl. XV/1, 3; Horváth, B., 1970, 132, 131, Pl. V/1; Parádi, N., 1975, 124, 130, 136, 138, 140, 146, 121; Pl. 2/1, 3/8, 8/6, 11/1, 14/1, 17/1; Horváth, I., Kelemen Márta, H., Torma, I., 1979, 178; Szöke, M., 1979, 105; Parádi, N., 1982, 147; Mesterházy, K., 1983, 143-144.
- ⁶⁵ Horváth I., Kelemen Márta, H., Torma, I., 1979, 178, pct. 8/17, 419, Pl. 45/3; Mesterházy, K., 1983, 143, 151, Pl. 1/4.
- ⁶⁶ Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., 1962, 45, pct. 150; Mesterházy, K., 1965, 100; Parádi, N., 1982, 147; Mesterházy, K., 1983, 143, 151, Pl. 1/11.
- ⁶⁷ Parádi, N., 1975, 124, Pl. 2/1, 3/8; Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/18.
- ⁶⁸ Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/19.
- ⁶⁹ Parádi, N., 1975, 152, 154; Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/21.
- ⁷⁰ Horváth, B., 1970, 132, 131, Pl. V/1; Parádi, N., 1975, 140, 143, Pl. 14/1; Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/22.
- ⁷¹ Parádi, N., 1975, 144; Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/26.
- ⁷² Mesterházy, K., 1965, 98.
- ⁷³ Trogmayer, O., 1962, 14, 22, 30, Pl. II/10-11, IX/6-7, XI/23-24.
- ⁷⁴ Stanojev, N., 1989, 61-62, fig. 321; Mesterházy, K., 1983, 144, 151, Pl. 1/16.
- ⁷⁵ Mesterházy, K., 1983, 144.
- ⁷⁶ Drașovean, Fl., 1995, 44.

BIBLIOGRAFIE

- Bach H., Dušek, S., 1971 Bach H., Dušek, S., *Slawen in Thüringen. Geschichte, Kultur und Anthropologie im 10. Bis 12. Jahrhundert. Nach den Ausgrabungen bei Espensfeld*, Weimar, 1971.
- Bálint, Cs. 1991 Bálint, Cs., *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Studia Archaeologia IX, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.
- Barački, S., 1991 Barački, S., *Rimsko-provincijsko doba, seoba naroda i rani srednji vek*, în *Arheološki Nalazi Jugoistocnog Banata*, Vršac, 1991, p. 28-32.
- Bárány, Á., 1845 Bárány, Á., *Torotál vármegye 'hajdana*, Buda, 1845.
- Bejan, A., 1995 Bejan, A., *Banatul în secolele IV-XII*, Editura de Vest, Timișoara, 1995.
- Bejan, A., Mare, M., 1994 Bejan, A., Mare, M., *Așezerea feudală timpurie de la Teremia Mare (judetul Timiș)*, în *AnB* (S.N.), III, 1994, p. 322-328.
- Bejan, A., Moga, M., 1979 Bejan, A., Moga, M., *Necropola feudal-timpurie de la Hodoni (jud. Timiș)*, în *Tibiscus*, V, 1979, p. 159-168.
- Bejan, A., Mare, M., 1998 Bejan, A., Mare, M., *Dudeștii Vechi-Pusta Bucova, necropola și morminte de înhumare din sec. VI-XII (II)*, în *AnB* (S.N.), VI, 1998, p.323-338.
- Bende, L., Lőrinczy, G., 1997 Bende, L., Lőrinczy, G., *A szegvár-oromdűlő 10-11. századi temető*, în *MFME*, III, Szeged, 1997, p. 201-285.
- Böhn, L., 1867 Böhn, L., *Dél-Magyarország vagy úgynevezett Bánság külön történelme*, Pest, 1867.
- Borovszky, S., 1911 Borovszky, S., *Torontál Vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*, Budapest, 1911.
- Csányi, D., 1894 Csányi, D., *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, vol.II, Budapest, 1894.
- Čilinská, Z., 1975 Čilinská, Z., *Frauenschmuck aus dem 7-8. Jahrhundert im Karpantenbecken*, în *SlArch*, XXIII, I, 1975, p. 63-96.
- Čaplovič, P., 1954 Čaplovič, P., *Slovanské pohrebište v Nitre pod Zoborom*, în *SlArch*, II, 1954, p. 5-50.
- Drașovean, Fl., 1995 Drașovean, Fl., în *Cronica C. Arch. A XXIX sesiune de rapoarte arheologice. Campania din 1994*, Cluj-Napoca, 11-14 mai 1995, (s.v. Foeni).
- Drașovean, Fl., Țeicu, D., Muntean, M., 1996 Drașovean, Fl., Țeicu, D., Muntean, M., *Hodoni. Locuirile neolitice și necropola medievală timpurie*, Reșița, 1996.
- Dumitrașcu, S., 1983 Dumitrașcu, S., *Podoabe și piese de îmbrăcăminte din mileniul I e.n.*, în *Crisia*, XIII, Oradea, 1983, p. 33-142.
- Ercegović-Pavlović, S., 1980 Ercegović-Pavlović, S., *Les nécropoles romaines et médiévales de Mačvanska Mitrovica*, Sirmium XII, Recherches archéologique en Syrmie, Beograd, 1980.
- Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., 1962 Fehér, G., Éry, K., Kralovánszky, A., *A Közép-Dunamérence magyar honfoglalás – és kora Árpád-kori sirleletei. Leletkataszter. Régészeti Tanulmányok*, II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Giesler, J., 1981 Giesler, J., *Untersuchungen zur Chronologie der Bjelo-Brdo kultur. Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken*, în *PZ*, 56, 1981, p. 4-167.
- Gömöry, J., 1984 Gömöry J., *XI. századi temető Szakonyban*, în *ComArchHung.*, 1984, p. 81-108.
- Grădinaru, E., Stoia-Udrea, I., 1936 Grădinaru, E., Stoia-Udrea, I., *Ghidul Banatului*, Timișoara, 1936 (cu unele inexactități cronologice).
- Györffy, G., 1987 Györffy, G., *Az Árpád-kori Magyarország Történeti Földrajza*, vol. II, *Doboka, Erdély Fehér, Esztergom, Fejér, Fogaras, Gömör és Győr megye*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987
- Horedt, K., 1958 Horedt, K., *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, Biblioteca Istorică, VII, Ed. Academiei, 1958.
- Horváth, B., 1970 Horváth, B., *Előzetes jelentés az 1965-68. évi tisztaörvényi feltárásokról*, în *Arch.Ért.*, 97, 1970, p. 126-133.
- Horváth, I., Kelemen Márta, H., Torma, L., 1979 Horváth, I., Kelemen Márta, H., Torma, L., *Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és Dorogi járás*, Magyarország

- Katona, S., 1782 Katona, S., *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae*, tom VI, Buda, 1782.
- Kárász, L., 1896 Kárász, L., *A dettai ékszerek*, in *ArchÉrt.*, XVI, 1, 1896, p. 226-232.
- Kiss, A., 1983 Kiss, A., *Baranya megye X-XI. századi sirleletei*, Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga, vol. I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- Kralovánszky, A., 1956 Kralovánszky, A., *Adatok az ún. S-végű hajkarika etnikum jelző szerepéhez*, in *ArchÉrt.*, 83, 2, 1956, p. 202-212.
- Kralovánszky, A., 1957 Kralovánszky, A., *Adatok az ún. S-végű hajkarika kialakulásának és időrendjének kérdéséhez*, in *ArchÉrt.*, 84, 1, 1957, p. 175-186.
- Kristó, Gy., 1993 Kristó, Gy., *A Kárpát-medence és a magyarország régmúltja (1301-ig)*, Szeged, 1993.
- Kristó, Gy., 1994 Kristó, Gy., *Kun László emlékezete*, Szeged, 1994.
- Kuhn, L., 1911 Kuhn, L., *Középkori temetőről nagyörsön*, in *ArchÉrt.*, XXXI, 1, 1911, p. 182-183.
- Lissauer, A., 1891 Lissauer, A., *A sláv halántékgyűrűk idomairól*, in *ArchÉrt.*, XI, 1, 1891, p. 333-338.
- Magyarország történeti kronológ, 1981, *Magyarország történeti kronológiája*, vol. I, A Kezdetektől 1526-ig, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981.
- Märghitan, L., 1985 Märghitan, L., *Banatul în lumina arheologiei*, vol. III, (secolele IV-XII e.n.), Ed. Facla, Timișoara, 1985.
- Mesterházy, K., 1965 Mesterházy, K., *Az S-végű hajkarika elterjedése a Kárpát-medencében*, in *DDMÉ* (A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve), 1962-1964 (1965), p. 95-113.
- Mesterházy, K., 1983 Mesterházy, K., *Köznépi ékszerek nemesfém változatai: arany S-végű hajkarikák*, in *AlbaRegia*, XX, 1983, p. 143-151.
- Nadj, Š., 1952 Nadj, Š., *Probno arheološko ispitivanj Selišta kod Taraša*, in *RAD*, 1, 1952, p. 159-161.
- Parádi, N., 1975 Parádi, N., *Pénzekkel keltezett XIII. századi ékszerek. A nyáregyházapuzta-pótharaszti kincslelet*, in *FoliaArch.*, XXVI, 1975, p. 119-161.
- Parádi, N., 1982 Parádi, N., *Der Mittelalterliche Wohnturm von Kács*, in *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXXIV, 1-4, 1982, p. 131-149.
- Pauler, Gy., 1899 Pauler, Gy., *A magyar nemezet története az árpád-házi királyok alatt*, vol. II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1899.
- Pîrvulescu, D., 1979 Pîrvulescu, D., *Obiecte de podoabă feudale din colecția Muzeului Banatului*, in *Tibiscus*, V, 1978 (1979), p. 222-232.
- Popa, R 1988 Popa, R., *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- Popescu, D., 1956 Popescu, D., *Cercetări arheologice în Transilvania*, in *Materiale (MCA)*, II, 1956, p. 41-250.
- Popescu, M.M., 1970 Popescu, M.M., *Podoabe medievale în Țările Române*, Ed. Meridiane, București, 1970.
- Preyer, J.N., 1995 Preyer, J.N., *Monographie der Königlichen Freistadt Temesvár. Monografia orașului liber crăiesc Timișoara*, Ed. "Amarcord", Timișoara, 1995.
- Reizner, J., 1895 Reizner, J., *A majdani aranylelet*, in *ArchÉrt.*, XV, 1, 1895, p. 380-381.
- Reizner, J., 1898 Reizner, J., *Oroszlamosi magyar pogánykori sirlelet*, in *ArchÉrt.*, XVIII, 1898, p. 190-192.
- Réthy, L., 1898 Réthy, L., *Két árpád-kori temető Arad megyében*, in *ArchÉrt.*, XVIII, 1, 1898, p. 124-131.
- Richtofen, B., 1923 Richtofen, B., *A sláv kérdés Magyarország regibb középkori archaeológiájában*, in *ArchÉrt.*, XL, 1923-1926, p. 138-156.
- Stanojev, N., 1989 Stanojev, N., *Nekropolen aus dem 10.-15. Jahrhundert in der Vojvodina*, Archäologische Gesellschaft der Vojvodina, Novi Sad, 1989.
- Suciu, C., 1967 Suciu, C., *Dictionar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I (A-N), Ed. Academiei, 1967.
- Szabó, J.Győző, 1980 Szabó, J.Győző, *Árpád-kori telep és temetője Sarud határában IV.*, in *Egri Múzeum Évkönyve*, XVI-XVII, 1978-1979, (1980), p. 45-136.
- Szentpétery, I., 1961 Szentpétery, I., *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*, vol. II, nr. 2-3 (1272-1290), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- Szőke, B., 1962 Szőke, B., *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*, Régészeti Tanulmányok, I, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

- Szőke B. Miklós, Vándor, L., 1987 Szőke B. Miklós, Vándor, L., *Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője*, Fontes Archaeologici Hungariae, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- Szőke, M., 1979 Szőke, M., *Az 1978. év régészeti kutatásai*, Régészeti Füzetek, I, 1/32, 1979.
- Török, Gy., 1962 Török, Gy., *Die Bewohnner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert*, Archaeologia Hungarica, Series Nova, XXXIX, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Tömörkény, I., 1904 Tömörkény, I., *Oroszlámosi leletekről és ásatás a Körös-éri iskolánál*, in *ArchArt.*, XXIV, 3, 1904, p. 263-271.
- Trogmayer, O., 1962 Trogmayer O., *X-XII. századi magyar temető Békésen*, in *MFME*, 1960-1962 (1962), p. 9-38.
- Teicu, D., 1993 Teicu, D., *Necropole medievale (sec. X-XIV) din sudul Banatului*, in *Banatica*, XII, 1, 1993, p. 229-272.
- Teicu, D., Lazarovici, Gh., 1996 Teicu, D., Lazarovici, Gh., *Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării*. Ed. Banatica, 1996.
- Teicu, D., 1998 Teicu, D., *Banatul Montan în evul mediu*, Ed. Banatica, Timișoara, 1998.
- Uzum, I., 1981 Uzum, I., *Necropola feudală timpurie de la Gornea- "Căunița de Sus" (județul Caraș-Severin)*, in *Banatica*, VI, 1981, p. 181-210.
- Uzum, I., 1987 Uzum, I., *Considerații pe marginea cercetărilor din anii 1983-1985 în necropola feudală timpurie de la Cuptoare-Sfogea (com. Cornea, județul Caraș-Severin)*, in *Banatica*, IX, 1987, p. 281-315.
- Váňa, Z., 1954 Váňa, Z., *Mad'aři a Slované ve svetle archeologických nálezů X-XII. století*, in *SlArch*, II, 1954, 51-104.
- Végh Katalin, K., 1970 K. Végh Katalin, *Honfoglalás – és kora Árpád-kori sirleletek a miskolci múzeumba*, in *HOMÉ*, IX, 1970, p. 79-107.
- Zsoldos, A., 1997 Zsoldos, A., *Az Árpádok és allatváltók (Magyarország története 1301-ig)*, Csokonai Kiadó, 1997.
- Zrinyi, A., 1976 Zrinyi, A., *Repertoriul localităților din județul Mureș cu descoperiri arheologice din secolele IV-XIII e.n.*, in *Marisia*, VI, 1976, p.125-151.

A GOLDEN "S"-SHAPED EARRING FROM FOENI, TIMIȘ COUNTY (11TH – 12TH CENTURIES)

Summary

The boundaries of Foeni (a village located in the southwestern part of the Romanian Banat) revealed – after extensive excavation campaigns – an exceptionally rich evidence of ancient settlements and cemeteries, whose chronological limits are between the 9th and 13th centuries. Starting with 1991, both in the orthodox cemetery and in other places within the village's boundary area there have been started a series of archeological investigations.

While working in his household, Ion Magheț discovered several human skeletons, which were oriented (as indicated by the discoverer) east – west. Based on the owner's relation, it seems that three graves were devastated during some construction works in the household; there solely preserved element of inventory is a golden "S" shaped earring. In the summer of 1997, the discoverer donated this piece to the Museum of Banat in Timisoara.

The earring was manufactured from a piece of golden wire, and its "S"-shaped spiral is adorned with longitudinal nervures. The quality of the gold out of which this earring is manufactured is rather low (750%).

In Banat, this ornament is well represented through the discoveries from Banatsko Arandjelovo, Bodrogu Vechi, Crna Bara, Cuptoare-„Sfogea”, Deszk-D, Deta, Dupljaja „Grad”, Felnac, Gornea-„Căunița de Sus”, Hodoni-„Pocioroane”, Ilidia-„Cetate” și „Funii”, Kiszombor-B and C, Klárafalva-B, Kovin, Kübekháza, Majdan, Mokrin, Šopotu Vechi-„Mârvilă”, Taraș-„Selišta”, Tomnatic-„Téglagyár” and Vojlovica-„Heminska industria”.

The earring from Foeni has perfect analogies both in the pieces from Morești-„Citfalău”, Streisângiorgiu and Felnac, and the silver ones found in the cemetery from Szegvár-Oromdűlő. Even though the "S"-shaped earrings made of gold are rather rare, among their replicas one might mention those from Deszk-D, Esztergom-Kovács, Kács, Nyáregyháza-Pótharaszti puszta, Ópusztaszer, Sashartyán-Aranygödör, Tiszaórvény-Templomdomb, Nagymarás-Bánkút, Koroncó-Pusztatemető and Békés-Povádzug, in Hungary, and in Yugoslavia, those from Dupljaja Grad, Novi Banovci and Majdan.

However, the scarcity of these golden earrings would suggest that these ornaments were used by the upper class. Unfortunately, the informations regarding the context of the earring's discovery are rather unsubstantial. Consequently, we can only determine typologically the piece from Foeni, and to advance its chronology for the end of the 11th – beginning of the 12th century.

The archeological excavations which took place in Foeni – “Orthodox cemetery” (under the leadership of Florin Drasovean) revealed the existence of a defensive ditch, deep of 3 meters, wide of 7 meters, and to the east doubled by a palisade. In the latter's padding, there were identified pottery fragments dating from the 12th – 13th centuries. Only a systematic research in the early medieval cemetery as well as the specification of its chronological limits would eventually clarify completely the relationship between this cemetery and the defensive ditch.

LEGENDA :

• ÎNELE DE TÂMLĂ CU UNUL
DIN CAPETE TERMINAT ÎN „S”,
SIMPLU

• ÎNELE DE TÂMLĂ CU UNUL
DIN CAPETE TERMINAT ÎN „S”
CU NERURI LONGITUDINALE
PE BUCLĂ

a

Plansa I